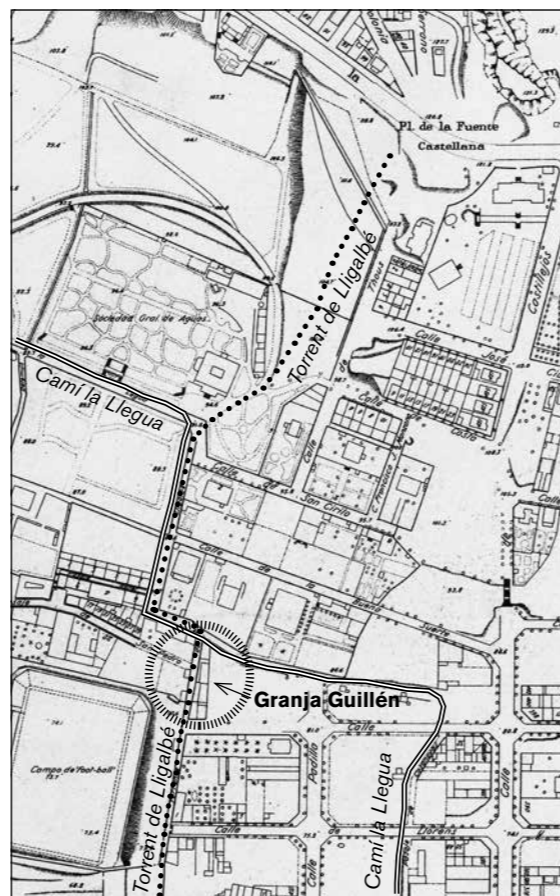

Un espai rural en perill

La granja Guillén al torrent de Lligalbé

Mig enderrocades, les cavalierisses de la granja Guillén (2009). Al costat, ubicació de la granja sobre un plànol de Vicens Martorell, 1930

CARLES SANZ

Pere Cowley

El 13 de novembre de 1944, es trencava la caldera d'oli de llinosa de la fàbrica de pintures Colores y Anexos, SA. La fuga d'oli va provocar un incendi que va afectar tota la nau.⁽¹⁾ El foc que va devastar l'edifici i el negoci, va tenir, però, un efecte curiós. Centenars i milers de pots de pintura van saltar pels aires i van explotar, cobrint el barri de pintura. Des de llavors els passatges dels voltants de la fàbrica es van conèixer com a *Barrio de los Potes*.

Pencho

El **Paco Guillén** tenia llavors cinc anys acabats de fer. Els seus pares havien vingut de Torre-Pacheco, Múrcia, a Barcelona durant la dècada de 1920. La mare amb la seva família. El pare, sol. Durant els primers anys, la parella va viure al barri del Bon Pastor, un dels quatre barris de cases barates que s'havien construït a Barcelona durant l'Exposició Internacional de 1929.

El pare, **Fulgencio Guillén**, el **Pencho**, treballava de tractant de bestiar. Comprava ramats als pobles dels voltants i els portava a l'escorxador a Barcelona. Durant la guerra va seguir treballant com a tractant per a una cooperativa, proporcionant menjar al barri. En un dels seus viatges el va interceptar una patrulla, a Sant Quirze de Beso-

ra, i es va emportar el ramat. Poc després va ser cridat a files, però va decidir fugir a Torre-Pacheco.

Durant la resta de la guerra el **Fulgencio** va estar amagat en una cova, a prop del poble. La seva muller, la **Fulgencia**, el va acompanyar, però es va quedar a viure al poble, a casa d'un amic. A Torre-Pacheco hi va néixer la seva filla, la germana gran del **Paco**. És llavors que la **Montse**, la filla del **Paco**, li demana que m'expliqui la història de la tieta i la cabra. "La meva germana gran -em diu el **Paco**- va sobreviure gràcies a la llet de cabra. La mare no li va poder donar el pit per la por que va passar pel meu pare. Les cabres ens han donat la vida".

La granja Guillén

Després de la guerra, el mateix any 1939, la família Guillén va tornar a Barcelona, al Bon Pastor. És aquí que va néixer el **Paco**, el segon fill de la família.

Pocs mesos més tard, el **Pencho** va descobrir una granja en un paratge prop del passatge Sant Pere, al torrent de Lligalbé, als afores de Gràcia. El propietari, sembla, se'n va voler desfer. Finalment, li va traspasar. La casa era petita i antiga, potser del segle XIX. Però tenia un estable i tot el que feia falta per a una granja de cabres.

Segons el **Paco**, al barri hi vivien murcians i andalusos a qui venien la llet de cabra; preferien la llet de cabra que no pas la de vaca. Al sud de la península, m'explica, la **Montse**, es bevia llet de cabra i no de

vaca. Les cabres estan més adaptades al clima mediterrani. No necessiten tantes pastures com les vaques i la seva llet és menys greixosa.

El Barrio de los Potes o els afores de Gràcia

El lloc era idoni. Dins de Barcelona, però fora de la ciutat. Al peu del turó de la Rovira, un lloc feréstec. Juan Marsé en parla com el Far West barceloní.⁽²⁾ Quan la família **Guillén** parla del barri no s'hi refereixen com el Guinardó o el Baix Guinardó, barri al qual pertany avui, sinó com *els afores de Gràcia*. Carrers com el d'Encarnació porten directament a l'interior de la vila. Per anar al centre de la ciutat feia falta anar fins a la plaça Rovira, parada final del tramvia 39. La plaça connectava aquest barri amb la vila de Gràcia. El Guinardó, en canvi, quedava lluny, a l'altra banda de l'Hospital de Sant Pau.

La descripció del barri continua. Ni el carrer Lepant, ni el carrer Padilla arribaven al que avui és la Ronda del Guinardó, que tampoc existia. El gran referent visual i arquitectònic era la finca i la casa del director de la companyia d'aigües -hi treballaven fins a vuit o deu jornalers-, l'actual Parc de les Aigües i Casa de les Altures, des del 1984 seu del Districte d'Horta-Guinardó.

A sota de la finca hi passava el camí de la Llegua, un antic camí d'origen antic que començava a la masia de can Santpere i anava cap al torrent de Lligalbé.⁽³⁾ Des

La família Guillén. D'esquerra a dreta, Fulgencia, Isabel, Paco i Fulgencio Guillén (1944)

FOTO FAMILIA GUILLÉN

La granja Guillén en una fotografia aèria dels anys cinquanta

d'allà, el torrent i el camí compartien un tram però es tornaven a separar. El camí de la Llegua seguia per un altre torrent, el de can Casanovas, i el torrent de Lligalbé baixava més o menys per l'actual carrer Lepant.

Al barri, però, també hi havia un carrer senyorial. El carrer-camí, se li escapa al **Paco**- de la Bona Sort, amb les seves torres. El **Paco** me les va ensenyant, una a una, apuntant als blocs de pisos de la Ron-

da Guinardó, com si encara fossin aquells edificis senyorials. En primer lloc la torre Sant Josep Oriol, al costat de la qual baixaven camí i torrent de Lligalbé, i a on ara hi ha la Residència de gent gran ORPEA. La torre Isern, propietat d'un enginyer de l'Ajuntament, que va plantar cara al consistori i es va negar a vendre casa seva quan s'hi volia construir-hi la Ronda del Guinardó. O la torre i la fàbrica Pescara, a on es fabricaven les motos de la marca

Ossa. El quarter de la guàrdia civil, amb les cavalierisses. La torre de l'Alemanys.

Mosquito

Tornem, però, a la granja. De nou, la **Montse** li proposa al seu pare que em parli d'una història: la història del Mosquito. La seva arribada, m'explica el **Paco**, va revolucionar el barri. En aquell temps, la família ja tenia un bon nombre de cabres -més d'un centenar- i repartia la llet pels barris del voltant.

El **Paco** el Gitano els havia avisat de la venda d'un cavallet a bon preu. El **Pencho** va anar a veure'l: es tractava d'un poni que havia treballat en un circ. És així que els

El nostre protagonista va ser traslladat de la caserna de la guàrdia civil a la presó del Poble Nou, al cànem

Guillén van comprar el Mosquito. Aquella petita comunitat de gitanos, la família del Paco el Gitano, encara ara venen flors en una de les cantonades amb xamfrà-xamfrans, però, que són més petits que els de l'Eixample- tan típics del barri de Lligalbé.

"Cent cabres fan molta llet. Cadascuna, entre dos i quatre litres al dia", em diu la **Montse**. Cada dia, de dilluns a diumenge, el **Paco**, que llavors tenia set o vuit anys, sortia amb el Mosquito i el carro, per

vendre la llet al barri, a la plaça Rovira, a Gràcia, al Club de tennis de la Salut i fins al barri del Poblet, a tocar de la Sagrada Família.

La història del Mosquito em fa pensar en una altra granja, al Clot. Quan li dic can Robacols, el **Paco** somriu. Allà també hi havia una lleteria on venien llet de cabres i de vaques. Ells també tenien un carro i un poni. “Tots ens coneixíem”, em diu el **Paco**. Els del Clot, els del Guinardó i els de Gràcia. La granja de Robacols, però, va ser enderrocada a principis de la dècada de 1980 per deixar pas a una plaça.

El Mosquito va estirar el carro dels Guillén durant gairebé vint anys, fins ben entrada la dècada de 1960

El Mosquito, ben entrenat i disciplinat al circ on es va criar, va estirar el carro dels Guillén durant gairebé vint anys, fins ben entrada la dècada de 1960, en aquella Barcelona de la *gauche divine*, que ja maldava per ser cosmopolita, però seguia sent més rural i més menestral del que volia admetre.

L'hort dels Guillén

El **Paco** no recorda quan van deixar d'haver-hi cabres a la granja. Potser a principis dels anys setanta. La **Montse** creu que van desaparèixer abans, a finals dels seixanta. El **Paco**, en canvi, recorda encara les últi-

En aquest indret, avui molt malmès, el camí de la Llegua i el torrent de Lligalbé es separaven

mes dues o tres cabres, a principis dels seixanta.

En aquella època, els **Guillén** ja no repartien llet pel barri. El **Paco** havia anat a viure en un pis, per sobre de la Ronda Guinardó, però sempre a prop de la lleteria, i havia començat a treballar en una parada d'ous i pollastres al mercat que hi havia hagut al final del carrer Cartagena. La **Fulgència** i el **Pencho** van seguir vivint a la lleteria fins als anys vuitanta.

Fins i tot després de les cabres, els **Guillén** han seguit sent llogaters de la granja. I encara ho són avui en dia. Fa cinc anys es

van trobar l'estable enderrocant per sorpresa; ningú els havia avisat. Amb l'enderroc van desaparèixer tots els objectes que hi havia a dins, com l'antiga cella del Mosquito. És llavors que la família va començar a conrear-hi l'hort. Una figuera, quatre fileres de tomaqueres -una amb tomàquets de Barbastro, que va portar l'Alfonso, un amic de la família-, enciam, cebes, cogombreres, carbassones, pebroteres.

La granja Guillén a l'actualitat

El futur de l'edifici i terreny de la **granja Guillén** és incert. L'Ajuntament, a través

Els Guillén conreen actualment un hort al costat d'on hi havia la granja

de l'empresa constructora municipal BAGURSA, planeja construir-hi blocs d'apartaments socials als voltants i convertir l'espai en un jardí públic. L'hort i la casa desapareixerien per deixar pas al jardí.

La **granja Guillén** seria el lloc idoni per explicar la història del barri, menys urbana del que pensem. A mig camí entre Gràcia i el Guinardó. És molt probable que sigui més antic del que sembla, com afirmen els **Guillén**. Quan hi van entrar a viure, l'any 1940, la casa ja era antiga.

El **Paco** i la seva família també voldrien seguir conreant l'hort del que va ser

casa seva. Saludar als veïns que passen pel davant -tots els coneixen-. Alguns venen a treballar l'hort a canvi d'un sou fix: una bossa de tomàquets i cebes. Jo mateix m'enduc una propina en hortalisses. Al costat de casa meua una botiga anuncia verdures Km0. Però segur que no ho són tant com els de l'hort dels **Guillén**.

L'hort és el centre del barri, un lloc de trobada dels veïns. El somni de tot arquitecte municipal fet realitat amb un presupost zero. “Tothom ve a saludar”, diu la **Montse**, la filla del **Paco**. Venen aquí dos cops per setmana per cuidar de l'hort; no volen marxar de la granja.

La fita de Lligalbé

A la cantonada de la granja hi ha una pedra al terra amb una inscripció. La pedra sembla tenir una inscripció. “Fa vint anys -em diu el **Paco**- un brètol va venir amb un martell a esborrar el que hi havia escrit. El vaig fer fora, diu, però ja havia destruït part del que hi posava”. Es tracta, segons ell, d'una fita antiga. Una fita que devia marcar els límits d'una finca.

La fita, diuen els **Guillén**, té un gran valor històric. És antiga. Potser del segle XIX? O fins i tot anterior? Que sapiguem ningú l'ha estudiat. Fites com aquesta es posaven al terra, en torrents o camins com aquest i feien de partió entre diferents propietats. És lògic que hi hagi una fita en un indret com aquest, travessat per un torrent i un camí.

He conegut als **Guillén** gràcies al Grup

La fita de Lligalbé

d'Estudis EL POU que em van escriure, arrel d'un article sobre el torrent de Lligalbé. Em van comentar alguns errors del meu text i em van presentar la família **Guillén**. Els **Guillén** m'han convidat al seu hort, m'han explicat la seva història i m'han ensenyat el barri, on eren les antigues torres, els torrents, els camps i la fàbrica de pintura que va saltar pels aires.

Aquest petit tram del torrent de Lligalbé és l'únic que encara en porta el nom. És un nom curiós però també antic, d'una masia d'origen medieval situada al peu del turó de la Rovira.⁽⁴⁾ Sembla venir de l'expressió "lliga'l bé!", potser relacionada amb l'existència d'un antic pont llevadís.⁽⁵⁾

Però, a més, és l'únic que encara manté una fesomia rural. Una reurbanització hauria de respectar-ne el caràcter i el traçat, conservar els murs de pedra i fer-hi créixer vegetació autòctona. En un moment en què s'estenen els horts veïnals, seria ben fàcil conservar aquest.

La dels **Guillén** és una antiga granja, una antiga masia i, com a tal, té un gran valor històric. La família que hi havia treballat i viscut encara hi conrea l'hort, i conserva, a més, la memòria viva del barri. L'hort i la granja dels **Guillén** són, també, una fita que uneix èpoques i formes diferents de viure la ciutat. És una excepció

La dels Guillén és una antiga granja, una antiga masia i, com a tal, té una gran valor històric. La família encara hi conrea l'hort

al concepte de ciutat, o, més aviat, una ampliació del seu significat. No es tracta d'una masia restaurada o d'una placa que recordi algun cosa, sinó un indret rural encara viu.

La ciutat es pot construir d'una forma més respectuosa. Els nous blocs de pisos poden conviure amb els vestigis rurals, amb els horts i amb la memòria popular. És possible, de fet, és imprescindible dissenyar plans urbanístics i escoltar, de forma honesta i genuïna, la voluntat dels veïns. Són ells qui han recorregut la seva ciutat a peu i en carro, n'han treballat la terra, en coneixen totes les històries; que reivindiquen i protesten. Amb les seves cabres i el carro, primer, i, ara, amb la seva memòria i l'hort; els **Guillén** són els grans urbanistes de la ciutat.

Notes

1. Hemeroteca de *La Vanguardia*.
2. Sanz, Carles, *El Camí de la Llegua al Baix Guinardó*, Ajuntament de Barcelona – Districte d'Horta-Guinardó, Barcelona (2009).
3. Sanz, Carles, op. cit.
4. Sanz, Carles, op. cit.
5. Coromines, Joan, *Onomasticon Cataloniae. Els noms de lloc i noms de persona de totes les terres de llengua catalana*, ed. Curial, Barcelona (1989-1997).